

Çeviri Makale | Translation Article

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 06.05.2022

Makale Kabul | Accepted: 06.06.2022

Atıf | Cite as: Denis Sinor, “Barbarlar”, çev. Serkan Acar, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), Haziran 2022, s. 172-182.

DOI No: <https://doi.org/10.56252/turktarars.1113099>

BARBARLAR*

Denis SINOR

Çev. Serkan ACAR**

Bu makalenin telif sebebi barbar kavramını tanımlamaya gayret etmek ve dahi söz konusu kategoriye dâhil olan halkların tarih boyunca oynadıkları rolün bazı yönlerini göstermeye çalışmaktır¹. Hâl böyle iken, *barbar* terimini son derece esnek bir anlamda kullanacağız ve bizatihi sözcüğün tarihini incelemekten büsbütün imtina edeceğiz. Kelimenin sırasıyla; Helen, Romalı, Bizanslı, Hıristiyan olmayanları ve hatta en nihayetinde İtalyan olmayanları imlediğini biliyoruz². Çok sayıdaki tâli anlamına ve hatta yanlış kullanımına rağmen, bu terimin birinci ve başat mânâsının “medeni” sözcüğünün zıt anlamlısı olduğu fevkalâde açıktır ve bu husus pek çok kez beyan edilmiştir; bu nedenle, “gayr-ı medeni” sözcüğü ile eş anlamlı tüm pratik amaçlar bağlamında, belirgin bir şekilde aşağılayıcı (pejorative) bir nitelik taşımaktadır.

Eski Grekçedeki *barbar* sözcüğünün daha başka mülahazalarla birlikte basit mânâda “yabancı” anlamına geldiği gerçeğinden hareketle, zikredilen aşağılayıcı niteliğinin şovenizmden kaynaklandığı iddiası mevcuttur: A Ülkesi, B Ülkesini barbar olarak görme eğilimindedir ve bunun tersi de geçerlidir. Böyle bir teoriyi haklı çıkarmak için sığ kanıtlar kolaylıkla bulunabilir: Greklere göre Romalılar barbardı; Çin ve Avrupa birbirini barbar olarak görüyordu. Mamafih bu tür delilleri benimsemek bizi çok yanlış yollara sevk eder. Örneğin, Çin-Avrupa münasebetleri daha yakından tetkik edilirse,

* Makalenin özgün künyesi: Denis Sinor, “The Barbarians”, *Diogenes*, Vol. 5, Issue 18, June 1957, p. 47-60.

** Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, serkanacar1980@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1642-9269

¹ Bazı önemsiz değişikliklerin yapıldığı bu makale elinizdeki haliyle neşredilmiştir. Pek çok derste olduğu gibi, eğlenceli hususlara ilişkin birtakım düşünceler, otoriter bilim adamlarının mecburiyetlerine üstün gelmiştir. Bazı meseleler, örneğin çok mühim bir konu olan barbarların iktisadî yapılarının arka planı, burada bahis konusu edilmemiştir ve belirli bir iddiayı tahkim etmek için eklenen malzeme, mevcut olanın sadece bir kısmıdır. Belirttiğim hususlara ve diğer muhtemel eksikliklerine rağmen, aşağıdaki sayfalar barbar sorunu olarak ele aldığım konunun oldukça sağlam bir resmini vermektedir. Umarım bir gün bu konuyu bütün yönleriyle tetkik edebilirim.

² Barbar sözcüğün tarihi ve farklı kullanımları defalarca incelenmiştir. İlgili literatür içinden aşağıdaki yayınlara müracaat edilebilir: Julius Jüthner, *Hellenen und Barbaren: Aus der Geschichte des Nationalbewusstseins*, (Das Erbe der Alten), Vol. VIII, Leipzig 1923; Kilian Lechner, *Hellenen und Barbaren im Weltbild der Byzantiner*, Münih 1954; Rodolfo De Mattei, “Sul concetto di barbaro e barbarie nel Medio Evo”, *Studi... in onore di Enrico Besta*, Milan 1939, IV, s. 481-501.

aralarında karşılıklı saygı görülmesi bile en azından birbirlerini kolayca kabullendikleri anlaşılacaktır; bahse konu iki medeniyet de Almanların *Hochkultur* dediği ve daha iyi bir ifade bulamadığımız için “büyük medeniyet” (major civilization) suretinde tercüme edebileceğimiz kavrama karşılık gelmektedir. Çinliler için Hindistan hiçbir zaman barbarlar ülkesi olmadı; tuhaf bir şekilde ne Romalılar ne de Bizanslılar İran’ı barbar olarak gördüler. Bu durum son derece şaşırtıcıdır çünkü bir zamanlar Greklerin bakış açısına göre Persler, terimin gerçek mânâsıyla, barbarların en mükemmel örnekleri idiler. Daha sonra büyük medeniyetlerin bu şekilde adlandırılmasına son verildi; Grekler Romalılara barbar demekten vazgeçtiler. Roma ile aralarındaki ezelî düşmanlığa rağmen Ammianus Marcellinus’un bu mefhumu Persler için kullanmaması şayan-ı hayrettir³. Söz konusu terim bazen zikredilenlerden biri için kullanılmasına rağmen, hiçbir büyük medeniyetin başka bir büyük medeniyeti barbar (yani gayr-ı medenî) olarak görmediğini söylemek mümkündür. Barbar kavramı basit bir şovenizmle izah edilemez.

Başka bir yanlıgı daha var ki, fevkalâde tehlikelidir; zira saptaması zor, bertaraf edilmesi elzemdir. “Barbar” kelimesi adeta “gayr-ı medenî” sözcüğü ile eş anlamlı kabul edildiğinden, büyük medeniyetlerin kendi ölçütlerine uymayanları barbar telakki etmelerini yok mu saymalıyız? Bu sorunun cevabı kesinlikle “Hayır” olmalıdır. Nesnel olmak gerekirse; bir medeniyetin düşük seviyeli olması onun mutlak surette “barbar” olarak adlandırılmasına sebebiyet vermez. Çağdaş kullanımda, mesela Yeni Gine’nin veya Siyahî Afrika’nın gerçekten geri kalmış halklarına dahi asla barbar denilmez. Onlara daha ziyade “vahşi” (savage) diyoruz. Amerika Birleşik Devletleri veya Güney Afrika’daki zenciler gibi daha büyük bir topluluğun hor ve hakir görülen veya dışlanan kesimlerini de barbar addetmiyoruz. Daha da ilginç olanı ise, yayılmacı bir insan topluluğu tarafından geri itilen, kökü kazınan veya imha edilen yerli halkların, umumiyetle barbar kategorisine dâhil edilmemesidir. İtalya’nın Roma öncesi toplumu, Avrupa’nın Kelt ulusları ve Amerika Kızılderilileri bu ifadeye iyi birer örnektir. Nihai bir sonuç olmasa da şunu öne sürebilirim; öyle görünüyor ki, “barbar” yaftasıyla damgalanmak, düşük bir medeniyete sahip olmaktan daha başka nitelikleri gerekli kılıyor. Bir barbar, aynı zamanda saldırgan ve tehlikeli olmak zorundadır.

Zikredilen özelliği bünyesinde barındıran halklara hem tarihte hem de mitolojide genellikle kuzey halkları denir. Bu makalenin konusu olan barbarlar bunlardır. Tarihi bağlamına uygun olarak kabaca ifade etmek gerekirse, batıdan doğuya doğru şu kavimleri ihtiva eder: Germen kabileleri, Avrupalıların tanıdıkları Hunlar, Sarmatlar, Avarlar ve Macarlar adıyla anılan göçebe kabileler, Çinlilerin haber verdiği Asya Hunları, Juan-Juanlar ve Uygurlar, geniş Avrasya kıtasının bir ucundan diğer ucuna at koşturan Türkler ve Moğollar, Çin’in kuzeyinde yaşayan Kitanlar, Cücenler ve Mançular gibi orman halkları sayılabilir fakat bunlar isimlerini bildiğimiz çok sayıdaki kavimden sadece birkaçıdır.

Şimdi, bu halklar ile onları kuşatan büyük medeniyetler arasındaki ilişkilerin temel özelliklerini tetkik etmemiz gerekiyor.

Bu münasebetlerle ilgili araştırmamızın temelini oluşturan ve bel bağlamak zorunda olduğumuz yazılı belgelerin çoğunun esasen “medenî” unsurların bakış açısıyla kaleme alındığı gerçeği şaşırtıcı değilse de elem vericidir. Filvaki en eski zamanlar için Çin kaynaklarına güvenmek zorundayız; bu durum onların sadece Avrupa menşei membalardan daha eski ve daha zengin oldukları için değil, bilakis medenî ile gayr-ı

³ Krş. Wilhelm Ensslin, *Zur Geschichtsschreibung und Weltanschauung des Ammianus Marcellinus*, (Klio, Beiheft XVI), Leipzig 1923, s. 33.

medenî arasındaki ilişkiyi Çinlilerin Avrupalılardan daha erken ve daha net bir şekilde ele alıp bir dünya tasavvuru yarattıkları ya da en azından onlar tarafından daha iyi korunup bize aktarılmasıyla ilgilidir. Barbar sorunu söz konusu olduğunda Doğu ile Batı'ya ait algılayış biçimlerinin büyük benzerlikler gösterdiği müşahede edilecektir.

Konumuzla ilgili olarak bir değerlendirme yaparsak; büyük medeniyetlerin dünya tahayyülü benmerkezcidir (egocentric) ve dünyanın merkezinde yer alırlar. Onlar esasen insanlığı temsil ederler. Roma İmparatorluğu çöküş döneminde bile Batı'da hem Romalılar hem de barbarlar tarafından yegâne siyasî teşekkül olarak görülüyordu. Merkezî Krallık telakki edilen Çin ise Dört Deniz'in barbarları olan “yabanî otların kapladığı bir bahçenin ortasındaki en güzel çiçekti” (Flower of the Center)⁴. Barbarlar, genellikle hayvan olarak görülmelerine rağmen yine de geniş mânâsıyla insanlığın bir parçası idiler. Ayrıca, insanlık dramının aktörleri olan barbarlar, birbirine zıt olmasına karşın birbirini tamamlayan iki unsur arasındaki bir etkileşim vasıtası olarak tasavvur edilmişti. Çinli tarihçi herkesin kendi yerinde olduğunu ifade etmek için şöyle diyordu: “İçeride başlık ve kuşak takanlar [Çinliler], dışarıda ise barbarlar var”⁵.

Çinliler ile Çinliler, yani medenîler ile medenîler arasındaki savaş, en azından teorik olarak imkânsızdı ve asla olmamalıydı. Şayet olursa taraflar için buradan elde edilecek bir şeref yoktu. Oysa, barbarlarla savaşmak ne kadar farklı bir şeydi! Bu meşgale gözü pek adamların eğlencesiydi. Barbarlara karşı kazanılan zafer hükümdarın meşruiyeti ve aynı zamanda en önemli göreviydi. Saldıran barbarlar isyan suçlusuydu. Esasen özgür olmasına rağmen ona “köle” denmiyor muydu? Selanikli Eustathios'a göre; savaşlar ulusların hastalıkları gibidir fakat barbar bir topluluğun Bizans'a karşı yürüttüğü bir savaş ise adeta bir illetin Tanrı'nın mutlak kudretine meydan okumasıdır⁶.

Medenî ve barbar arasındaki en büyük ayırım davranış farkıdır: Barbarların görgüleri yoktur. Davranışlarında âdâb-ı muâşeret (κατὰ κόσμον) görülmez, düzen bilmezler⁷. Çin Törenler Kitabı'ndan (Chinese Book of Ceremonies) okuduğumuz davranış kuralları şöyledir: “Medenî olan hislerini kontrol altında tutar... hevâ ve heveslerinin peşinde koşmak barbarların yoludur”⁸. Medenî bir devlette her şey düzenli, barbarlar arasında ise her şey düzensizdir. Usturuplu davranış kurallarına sahip değillerdir, dolayısıyla güven telkin etmezler ve “sıçanlar gibi müteredditirler”⁹. Cahildirler. Barbarlara karşı hiçbir şekilde körü körüne önyargılı olmayan Marsilyalı Salvianus yine de onları şöyle tarif eder: “Sadece Roma'dan değil insan bilgeliğinden de yoksun kimselerdir”¹⁰. Albertus Magnus ise şu kayıtları düşmüştür: “Erdemli bir yasa, hükümet veya herhangi bir nizamla terbiye edilmeyenlere barbar denir”¹¹.

Gerçek bir erkek nasıl giyineceğini bilir; rütbesini ve mevkiini müdriktir. Çin'in T'ang Hanedanı'na ait bir yazıtta “iyi tertip edilmiş giysilere ve başlıklara” sitayiş vardır¹². Barbarlar artık giysilerini Çinlilerin yaptığı gibi sağa doğru ilikliyorlardı; barbarca cehaletlerinden dolayı eskiden olduğu gibi sola doğru değil. İktidardaki Çin

⁴ Çinliler ile Barbarlar arasındaki ilişkilerin ustaca yapılan tasviri için şu esere bkz. Marcel Granet, *La Civilisation Chinoise*, Paris 1929, s. 86 vd.; İngilizce tercümesi: *Chinese Civilization*, New York 1951.

⁵ Édouard Chavannes, *Les Mémoires historiques de Se-ma Ts'ien, I-V*, Paris 1895-1905, III, s. 401.

⁶ XII. yüzyıl, krş. Lechner, a.g.e., s. 81.

⁷ A.g.e., s. 87.

⁸ *Li Chi*, Edt. Couvreur, I, 215.

⁹ Édouard Chavannes, *Dix inscriptions chinoises de l'Asie centrale d'après les estampages de M. Ch.-E. Bonin*, Académie des inscriptions et belles-lettres, I. sér., XI, II, Paris 1902, s. 193-295, 220.

¹⁰ *De Gubernatione Dei*, V. 8 (MGH. AA. I, s. 56).

¹¹ *Ethic. Lib.* vii.

¹² Yazıt MS 640 yılına tarihlendirilmiştir. Krş. Chavannes, *Dix inscriptions...*, s. 218.

hanedanının erdemi sayesinde geleneklerinden vazgeçmemişlerse “dağınık saçlarını omuzlarından sarkıtıyorlardı”¹³. Romalı olmasına rağmen barbar kıyafetleri giyen Arcadius’un vekili Rufinus gibilere yazıklar olsun! Şair Claudius Claudianus bu gerçeği anlatırken öfkesinden boğulacak gibi olmuştu¹⁴. MS 400 civarında Konstantinopolis’in bazı züppe gençleri barbar kıyafetleri içinde caka satmaya çalışılırsa da yasalar kısa sürede bu münasebetsiz davranışa son verdi¹⁵. 1274 yılında, yani Macarların Macaristan’a yerleşmesinden neredeyse üç asır sonra, Papa hazretleri, saçlarını ve kıyafetlerini göçebe barbar Kıpçak modasına uydurduğu için Kral IV. László’yu şiddetle kınamıştı¹⁶.

“İdeal Barbar” diyebileceğimiz şeyin kabataslak da olsa bir resmini vermeye çalıştım. Barbarı son derece güvenilir olarak tanımladığımızdan, gerçek ve tarihî barbar arasında mühim bir tutarsızlığa tesadüf etmek bizi şaşırtmamalıdır. İkinin özellikleri bazı noktalarda örtüşür; örneğin açgözlüdürler. İmparator VII. Konstantin Porphyrogenetos oğluna nasihat ederken şöyle der: “Bu nedenle şunu bilin ki, kuzeyin bütün kabileleri, doğaları gereği doymak bilmeyen bir para hırsına sahiptirler, asla tatmin olmazlar ve talepleri ile istekleri bitmez, sınır tanımayan arzuları vardır fakat her zaman daha fazlasını isterler ve küçük bir hizmet karşılığında büyük kârlar elde etmeyi umarlar. Bu nedenle küstah talepleri ve edepsiz istekleri geri çevrilmeli ve makul konuşmalar, ihtiyatlı ve zekice bahanelerle iddiaları çürütülmelidir”¹⁷.

Konstantin’in açıkladığı nedenlerden dolayı barbarlar hediye almaktan hoşlanırlardı; Romalılar, Bizanslılar ve Çinliler bu konuda hemfikirdirler. Ayrıca hediye getirme konusunda da ilginç huyları vardır. Tangutlar ve Uygurlar, Çin’e “yardımda bulunmak için” at tedarik ederlerdi. Bu hizmetleri için onlara yüksek bir bedel ödenirdi. Sadece verdikleri berbat durumdaki ihtiyar atlar için ederinden çok daha yüksek bir ücret almakla kalmazlar, aynı zamanda seyahat masrafları da cömertçe karşılanırdı. Müsrif bir şekilde ağırlandırlar; kendilerine çeşitli hediyeler, ipek ve benzeri şeyler verilirdi. Tarihçinin aktardığı dedikoduya göre, uygunsuz davranışlar sergiliyorlar; ziyafetlerde kafayı bulup kol kola girerek öz yurtlarının şarkılarını söylüyorlardı. Barbarların getirdikleri atlara her yıl milyonlar harcanıyordu ki, bu durum yetkililer için büyük bir sıkıntıydı. Filvaki İmparator Ming-tsong (926-933) bu uygulamayı şu sözlerle tasdik etmektedir: “Barbarlar saraya haraç getirdiğinde Çin onlara hediyeler verir; bu durum bir imparator için olağan bir yükümlülüktür”. Tarihçi, akabinde barbarlara ait koyunların ve atların durmaksızın saraya geldiğini ekler¹⁸.

Bu olaydan dört yüzyıl kadar önce Marsilyalı Salvianus tarafından dile getirilen şikâyet zikredilen duruma ne kadar da uygundur: “Barbarlara vergi ödemek zorundayız. İblis-i lâinler bize günışığının kullanım hakkını satıyorlar. İçimize çektiğimiz nefesi ticarî bir faaliyete borçluyuz. Ey bizim kara bahtımız! Boğazımıza kadar yere battık. Ve bunun için ücret mukabilinde satın aldığımız barbarlara teşekkür ediyoruz... Ayrıca kendimizle daha fazla alay edip, onları çağırarak altın verip ödüllendiriyoruz. Biz bu satın alma bedeline hediye diyoruz; bu, gerçekten de çok acı ve kederli bir alışveriş”¹⁹.

¹³ Bu ifade için bkz. James Russell Hamilton, *Les Ouïghours à l’époque des Cinq dynasties*, Paris 1955, s. 92.

¹⁴ *In Rufinum II*, ll. 78-85, ed. Platnauer (Loeb Classical Library).

¹⁵ Krş. Ferdinand Lot, *Les Invasions Germaniques*, Paris 1945, s. 168.

¹⁶ Krş. *A magyar nemzet története*, Edt. Szilágyi, III, Budapeşte 1896, s. 562.

¹⁷ Gy. Moravcsik (edt.) and R. J. H. Jenkins (trans.), *De Administrando Imperio*, Budapeşte 1949, s. 67.

¹⁸ Krş. Hamilton, a.g.e., s. 107.

¹⁹ *De Gubernatione Dei*, VI, 98-99 (MGH. AA. I, s. 83).

Esasen burada barbarlarla yapılan bir geçici anlaşmaya (modus vivendi) tesadüf etmek mümkün görünmektedir. Bir barbar çoğu zaman maddi güvenlik, yiyecek ve biraz paradan başka bir şey istemez. Bir ahlâk kuramcısının böyle bir eylemi kınayabilmesi mümkün ise de, ister Romalı ister Çinli olsun, yöneticiler, ya diğer barbarlarla savaşmak ya da daha başka “medenî” hükümdarlara karşı yardım elde etmek için düzenli olarak barbar ordularının kapısını çalarlardı. Burada daha detaylı bilgi veremesek de Geç Roma İmparatorluğu’ndaki Germen askerlerinin rolü fevkalâde iyi bilinmektedir.

Genellikle, barbarların mevcut dünya düzenini yok etmek için ortak bir eylemi yoktur; tek istedikleri taraf değiştirmek ya da basit bir şekilde medenîlerin sunduğu kolaylıklardan yararlanmaktır. Yerleşmeye, toprağı işlemeye, askerî veya idarî görevler almaya oldukça isteklidir. Bütüne bakıldığında makul görünürler. Böyle insanlarla bir tür mutabakat yapmak mümkündür. Yutulabilir, asimile edilebilir veya imha edilebilirler; birbirlerine karşı kullanılabilir, hediyeler veya vaatlerle satın alınabilirler. VII. Konstantin’in *De Administrando Imperio* adlı eseri onların saflıklarından ne surette yararlanılacağı; “kuzeyin bu dalavereci ve onursuz kabilelerinin”²⁰ taleplerinin nasıl çürütüleceği konusunda mükemmel tavsiyelerle doludur. Tehlikeli hasımlar veya idaresi güç müttefikler olabilirler ancak koşulları değerlendirmeleri temelde medenî olanlardan farklı değildir. Hatta aynı oyunu oynadıkları ve kurallara saygı duydukları bile söylenebilir. “İçeride başlık ve kuşak takanlar, dışarıda ise barbarlar var” fakat dışardaki kasvetli ortamdaki bolluk içerisinde mutlu yaşayan insanların samimi ve sıcak evlerine taşınmak imkân dâhilindedir. Hatta neredeyse mutsuzluklarından mutlu olan, zamanı geldiğinde medenî topluluklara kabul edilmeleri umuduyla ehlileşmiş “uysal” barbarlardan söz etmek dahi mümkündür. Bu uysal barbarlar, güvelerin bir lambanın etrafında toplandığı gibi medenî dünyanın hudutlarına yığılırlar. Fakat onları barbarlığın gerçek temsilcileri olarak görmek yanlış olur; kim bilir kaç hükümdar bu hatanın kurbanı oldu! Savaş dönemi jargonunu kullanacak olursak, barbarlar arasındaki “işbirlikçiler” (collaborationists) uyum sağlamaya ve mevcut koşullardan azami ölçüde yararlanmaya hazırdırlar. Adeta büyük medeniyetlerin etrafında koruyucu bir tabaka vücuda getirirler.

Yarı asimile olmuş uysal barbarlardan oluşan bu koruyucu tabakanın ötesinde ne olduğunu medenîler hemen hemen hiç bilmezdi. Esasen, orada hiçbir şey olmadığını düşünmeye mütemayil idiler. Çinlilerin dediği gibi; “atlar ve çapulcular ülkesinin” derinliğini arşınlamayı kim ister ki?

Bununla birlikte, bilinen barbarların ötesinden o zamana kadar malum olmayan kabileler de ortaya çıkıyordu. Bunlar, dünyanın düzenini tehdit eder, muvazeneyi bozar ve barbar ile medenîyi aynı düzleme getirirlerdi. Oyunun kurallarını bozarlardı. Ortaya çıktıklarında, medenîlere münhasır bir öfkeyle çığlık atar ve barbarları tam da barbarların uymadığı kurallardan uzak tutmak için kendi koydukları kaidelere müracaat ederlerdi. Kriket sopalarının değnek olduğunu düşünen adamlarla kriket oynanmaz!

Daha iyi bir ayırt edici özellik bulunmadığı için medenî olanın “sıradan barbar” ve “mutlak barbar” diyebileceğimiz iki tür barbara karşı tutumunda önemli farkları vardır. Avrupa’daki Germen kabileleri birinci tipi temsil ederler; Hunlar, Macarlar, Moğollar ve benzerleri ise hemen hemen her yerde atlı okçu olarak görülen ikincisine örnektir. Medenî halklar ile sıradan barbar arasında kurulduğunu gördüğümüz denge, ikincisinin ortaya çıkmasıyla tamamen bozulur. Mutlak barbarın uzun vadeli bir siyaseti vardır; hediyelerle veya haraçlarla daimî surette etkisiz hale getirilemez. Küresel ölçekte tanınma

²⁰ Moravcsik-Jenkins, s. 71.

iddiasındadır ve ifa etmekle yükümlü kılındığı bir misyonu olduğunu hisseder. Genellikle “Tanrı tarafından verilen bir hakla” barbarlık yapar.

Orhun Türk Yazıtları’ndan şunları okuyoruz: “Yukarıda mavi gök aşağıda yağız yer yaratıldığında ikisi arasına kişiöğlü kılınmış. Kişiöğlunun üzerine atalarım Bumin Kağan ve İstemi Kağan oturmuş”²¹. Türk kudretinin çöküşünü anlatan yazıtlar şöyle devam ediyor: “Üstte Türk Tanrısı, Türk’ün kutlu yerini düzenlemiş. Tanrı, Türk halkı yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İteriş Kağan’ı ve annem İlbilge Hatun’u yükseltmiş”. Bizans imparatoruna hitaben yazılan bir mektupta Türk kağanı kendisini şöyle tanımlar: “Yedi ırkın başbuğu ve yedi ikliminin efendisi”²².

Priskos’un verdiği habere göre; Hunların Başbuğu Attila, Tanrı Ares’in kılıcına sahipti; onu mucizevî bir şekilde bulmuş ve tüm dünyaya egemen olmuştu²³.

Kaynaklarımızın çok daha ayrıntılı olduğu Moğollar örneğinde ise ilahî bir misyonun verdiği şuur özellikle belirgindir. Moğol hanlarının mühründe şu ibare kazılıdır: *Möngke Tengriyin kücündür* (Ebedî Gök’ün gücüyle)²⁴. Ulu Kağan Güyük, Papa IV. Innocent’e yazdığı mektupta kendisini “Tanrının kudreti ve tüm insanların hükümdarı” olarak adlandırır. Aynı mektuptan şunları okuyoruz: “Biz Tanrıya kulluk ederek, Tanrının kudretiyle doğudan batıya bütün yeryüzünü helak ettik. Eğer Tanrı güç vermeseydi insanlar bunu yapabilir miydi?”. Muhtelif Doğu Avrupa uluslarından bahisle Güyük şöyle devam ediyor: “Çünkü onlar Tanrının sözüne, Cengiz Han’ın ve kağanın [Güyük] emirlerine itaat etmediler ve büyük bir meclis toplayarak ulaklarımızı öldürdüler; Tanrı onların yok edilmesini emretti ve onları bizim elimize verdi. Aksi takdirde, eğer Tanrı izin vermeseydi, insan insana ne yapabilirdi?”²⁵.

Bu, imparatorluğa giriş hakkı elde etmek için tevazu ile hitap eden bir barbarın ifadesi değildir. Böyle konuşan birinin bir mite; medeniyetin doğasında var olan üstünlük mitine, saygı göstermesi beklenemez.

Suidas ilginç bir hikâye nakleder. Attila Milano’ya ulaştığında, ayaklarının dibinde katledilen barbarlarla altın tahtlar üzerinde oturan Roma imparatorlarını temsil eden bir fresk görür. Akabinde, Roma krallarının omuzlarında çuvallar taşıyarak kendisinin ayaklarına altın döktükleri bir tahtta oturduğunu resmeden başka bir fresk yapılmasını emreder²⁶.

Bazı göçebe halkların temsil ettiği gerçek barbarlar, şuurcludurlar ve devletleriyle gurur duyarlar. Tekrar ediyorum: Barbar, medenîden korunma isteyen ve ona hizmet sunan bir dilenci değildir. Filhakika, medenî olmayı isteyerek reddeder; artık zorunlu olarak değil, kendi seçimiyle bir barbardır. Orhun Yazıtları, Türk İmparatorluğu’nun

²¹ MS VIII. yüzyıl. Aslına mümkün olduğu kadar sadık kalmaya çalıştığım ancak katı bir filolojik doğruluk iddiasında olmayan tercümem esasen Thomsen’in yayınladığı Kül Tigin Yazıtı’na istinat etmektedir. V. Thomsen, *Inscriptions de l’Orkhon déchiffrées*, (Mémoires de la Société Finno-ougrienne), Vol. V, Helsinki 1896; S. E. Malov, *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti*, Moscow-Leningrad 1951, s. 19-55. [Yazıtlardaki iktibasları ağırlıklı olarak Talat Tekin tercümesinden aldık]. (S. A.)

²² Theophylactus Simocatta, VII, 8, Edt. de Boor, s. 257. Türk ile ilgili tüm paragrafın çevirisi için bkz. Édouard Chavannes, *Documents sur les Tou-kiuc (Turcs) occidentaux*, St. Petersburg 1903, s. 246-49.

²³ Ernst Doblhofer, *Byzantinische Diplomaten und Östliche Barbaren* (Byzantinische Geschichtsschreiber), Vol. IV, Graz 1955, s. 51.

²⁴ Bu mühür hakkında yapılan en son çalışma için bkz. Antoine Mostaert and Francis Woodman Cleaves, “Trois documents mongols des Archives Secrètes Vaticanes”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, XV, 1952, s. 419-506, özellikle s. 485-495.

²⁵ *Cronica of Salimbene*, MGH. SS. XXXII, s. 208’den iktibas.

²⁶ Amédée Thierry, *Histoire d’Attila et de ses Successeurs*, I-II, Paris 1856, I, s. 213’ten iktibas.

çöküş dönemini anlatırken, beylere karşı şöyle haykırır: “Türk unvanlarını bırakıp Çin unvanlarını alarak Çin imparatoruna tâbi olmuşlar, elli yıl hizmet etmişler”.

John de Plano Carpini, Moğollarla ilgili olarak şunları kaydeder: “Onlar diğer insanlara karşı çok kibirlidirler ve herkese tepeden bakarlar; esasen yüksek rütbeli ya da düşük payeli olsalar da onları değersiz görürler”²⁷. Çin yıllıklarına göre Türk kağanı “Mech’o”; “fetihlerinden gurur duyuyor, Çin’i hor-hakir görüyor ve mağrurlanıyordu”²⁸.

Gerçek bir barbarın uzun vadeli bir siyaseti olduğunu ifade etmiştik; bu barbar siyasî, iktisadî ve içtimaî açılardan incelenmesi gereken bir ideali, bir anlayışı şuurlu olarak temsil ediyordu. Burada kendimi barbar kavramının içtimaî yönünün tartışmasıyla sınırlandıracam zira bana göre, üçü arasında en ilginç olanı budur.

Hunlar veya Moğollar gibi göçebe bir barbar imparatorluğunun inkişafı, birçok açıdan bir devrim, bir toplumun fakir ve aslı haklardan mahrum sınıflarının yükselişi olarak telakki edilebilir. Böyle bir durumda, mazideki siyasî ve içtimaî akımlar ile zamanımıza uygun eğilimleri okumak kolaydır. Kendisine yabancı olan sorunları ve gerilimleri farklı bir çağa yansıtmaktan kaçınmak, basit ve hatalı teşbihlerden sakınmak için metinlerin tanıklığına her zamankinden daha fazla bağlı kalmak ve ne kadar cazip olursa olsun, onların faraziyelerle desteklenmesine direnç göstermek gerekir.

Türk İmparatorluğu’nun yükselişi (VI. yüzyıl), demirci Türklerin Juan-Juanlı efendilerine karşı bir isyanı olarak başlamıştı; buna dair açık kanıtlarımız mevcuttur. Daha önce iktibaslar yaptığımız Orhun Yazıtları’nda birinci tekil şahıs ağzından konuşan Türk kağanı, fakir halkını refaha kavuşturmanın zorlu sürecini dokunaklı biçimde tasvir eder:

“Ben hiç de zengin ve müreffeh bir halk üzerine hükümdar olmadım. Karnı aç, sırtı çıplak, yoksul ve sefil bir halk üzerine hükümdar oldum. Kardeşim Kül Tigin ile konuşup anlaştık... Türk halkı için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Kardeşim Kül Tigin ve iki şad ile birlikte ölesiyeye yitesiyeye çalıştım, çabaladım... Her yere gitmiş olan halk, öle yite, yayan yapıldak dönüp geldi. Halkı besleyip doyurayım diye on iki kez büyük ordu sevk ettim... İlahî lütfum olduğu için, kısmetim olduğu için ölecek halkı diriltip doyurdum, çıplak halkı giyimli, yoksul halkı zengin kıldım”.

Büyük barbar imparatorlukları ulus devletler değildi. Çok dilli idiler ve müşterek bir din ile bir arada tutulmuyorlardı. Başlangıç safhasında, güçlü, ferdî liderlik altında, aslı haklardan mahrum, genellikle yarı aç halkların yeniden birleşmesini temsil ediyorlardı. “Moğolların Gizli Tarihi” isimli eserde de defalarca ifade edildiği gibi; Cengiz Han, “keçe çadırlar altında yaşayan halkları birleştirmişti”²⁹.

Barbar imparatorluklarının halkları, kudretlerinin zirvesindeyken dahi şaşılacak derecede fakir kaldılar. Ammianus Marcellinus’un anlattığına göre; Avrupa’yı titreten Hunlar, daha beşikteyken açlığa ve susuzluğa dayanmaya alışmışlardı ve kıyafetlerini “paçavra haline gelip bölük pörçük olana kadar”³⁰ sırtlarında taşıyorlardı. Plano Carpini,

²⁷ *Istoria Mongolarum*, IV, 4. “Stanbrook Abbey Manastırı’nın bir rahibesi” tarafından yapılan mükemmel tercümeden iktibas ettim. Bkz. *The Mongol Mission*, Edt. Christopher Dawson, London and New York 1955, s. 15.

²⁸ Stanislas Julien, “Documents historiques sur le Tou-kioüe (Turcs)”, *Journal Asiatique*, II, 1864, s. 424. Esasen iktibasın ikinci el bir kaynaktan yapılmış olması bizim amacımız açısından mühim değildir. Tercümenin aslına uygun olup olmadığını kontrol etme fırsatım olmadı. Her halükârda benzer ifadeler Çin kaynaklarında bolca mevcuttur.

²⁹ Metin 1240 tarihlidir. İlk neşri için bkz. Erich Haenisch, *Manghol un Niuca Tobca’an (Yüan-ch’ao pi-shi)*, Leipzig 1937.

³⁰ John C. Rolfe tarafından “Loeb Classical Library” için tercüme edilmiştir. (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1935-1939, xxxi, s. 2, 4-5).

Moğolların beslenme alışkanlığına karşı korkuyla karışık bir hayranlık duyar: “Ne ekmekleri ne nebatları ne sebzeleri ne de başka şeyleri var, etten başka bir şeyleri yok fakat o kadar az yiyorlar ki, diğer insanlar burada güç bela hayatta kalabilirler”. Kışın “darıyı suda kaynatıp o kadar inceltirler ki onu yiyemezler ve içmek zorunda kalırlar. Her biri sabahları bir veya iki bardak bundan içer ve gün boyunca başka bir şey yemezler; akşamları ise hepsine bir parça et verilir ve et suyunu içerler... Aç kaldıklarında, bir iki gün hiçbir şey yemediklerinde, kolay kolay sabırsızlık göstermezler, karınları tokmuş gibi şarkı söyleyip eğlenirler”³¹.

Hatta kağanları bile çok mütevazı yaşıyordu. Bizans elçisi Priskos, bir ziyafette Attila’ya ahşap tabaklarla servis yapıldığını, ahşap bir kaptan içtiğini ve sadece et yediğini belirtmiştir. Giydiği kılık kıyafet de gösterişsizdi³².

Barbar yaşamının kıt koşulları ve onun ayırt edici vasfı olan temel sosyal adalet, medenî toplumun daha az şanslı kesimlerine çekici geliyordu. Priskos, Hunlarla yaşamayı tercih eden bir Romalı ile yaptığı uzun bir tartışmayı kayıt altına almıştır; bu zât, yasaları çiğneyen zenginleri koruyan ya da güçlüleri para cezası ödemeye icbar etmeyip, yargıçları boyun eğdirerek kendilerini savunmanın hiçbir yolunu bulamayan yoksullara karşı acımasız davranan Roma adaletine çok sert suçlamalarda bulunmuştu³³. Diğer doğrulayıcı kanıtlar olmasaydı, sunduğu gerçekler *apologia pro vita sua* [yaşadığı hayatı müdafaa] olarak düşünülebilirdi. Marsilyalı Salvianus’un V. yüzyılın umumî vaziyetine ilişkin müthiş suçlaması buna bir örnektir: “Fakirler talan ediliyor, dullar inim inim iniyor, yetimler ayaklar altında çiğneniyor. İşler o kadar kötüleşti ki, kökeni itibarıyla asil ve iyi eğitim almış insanların pek çoğu devletin zulmü ve baskısı altında can vermemek için düşmana sığındı. Onlar, barbarlar arasında Romalıların merhametini arıyorlar çünkü Romalılar arasında barbarlığa ve zulme tahammül edemiyorlar. Sığındıkları kimselerden gelenek ve dil bakımından farklı olmalarına, barbarların bedenleri ile elbiselerinin kötü kokusundan iğrenmelerine rağmen Romalıların iğrenç adaletsizliği altında acı çekmekteyse, barbarlar arasında yaşayıp tuhaf yaşam tarzlarına katlanmayı tercih ediyorlar”³⁴.

Medenî olanın barbarı övmesiyle ilgili başka örnekler de iktibas edilebilir. Roma ve Çin’deki, Bizans ve Fransa’daki filozoflar, çürümeye yüz tutmuş kendi medeniyetleri ile barbarları olumlu bir şekilde mukayese etmeye genellikle meyilli idiler. Barbarları daha ziyade kendi savundukları siyasî fikirlerine bürünen uygun bir kukla olarak kullandılar. Cengiz Han tarafından Taocu Ch’ang-ch’un’a gönderildiği söylenen uydurma mektup buna ilginç bir örnektir:³⁵ “Kibirli ve müsrif bir hayat sürdüğü için Gök [Tanrı] Çin’den elini çekmiştir. Mamafih kuzeyin vahşi bölgelerinde yaşadığım için ölçüsüz tutkularım yoktur. Lüksten nefret eder, mutedil yaşarım. Benim için bir hırka, bir lokma kâfidir. Mütevazı çobanlarımla aynı yemeği yer, aynı paçavraları giyerim. İnsanları evladım olarak görürüm... Askerî seferlerde her zaman önde yürür, cenk meydanında asla geride kalmam. Yedi yıl içinde büyük bir iş başardım ve tüm dünyayı tek bir imparatorlukta birleştirmeye muvaffak oldum”.

Böylesine lütüfkâr söylemler, ister barbar toplumların faydasını esas alan kişisel gözlemlere dayalı olsun isterse hüsn-i zan ile üretilmiş olsun, gerçek barbarlara nadiren

³¹ Dawson (Edt.), a.g.e., s. 15-17.

³² Doblhofer, a.g.e., s. 53.

³³ A.g.e., s. 44.

³⁴ A.g.e., v. 2I (MGH. AA. I, s. 108).

³⁵ E. Bretschneider, *Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources, I-II*, London 1910, I, s. 37. Ayrıca krş. Arthur Waley, *The Travels of an Alchemist: The Broadway Travellers*, London 1931, s. 160.

hitap eder. Zikredilen idealize edilmiş barbar tipi, Montesquieu'den Alman Nazi yazarlarına kadar, yakın geçmişte Avrupa siyasî düşüncesi ile edebiyatında daima Germen kabileleriyle özdeşleştirilmiştir. Bu iki barbar türü arasındaki farklılık Montesquieu tarafından kuvvetle vurgulanmıştır:

“Avrupa'nın kuzeyindeki uluslar özgür insanlar olarak, Asya'nın kuzeyindeki insanlar ise köle olarak istila edildiler ve sadece bir efendinin hırsını tatmin etmek için diğerleri gibi boyun eğdirildiler...”

Bu cihetle, Getlerin veya Tatar ulusunun dehasının her zaman Asya imparatorluklarınıninkine benzediği sonucu çıkar. Birinciler sopa zoruyla, Tataristan sekeneşi ise kırbaçla idare edildi. Avrupa ruhu bu tür tutumlara her zaman muhalif olmuştur ve tüm çağlarda, Asya halklarının ceza dediği şey Avrupa'da çok acımasız bir taciz olarak kabul edilmiştir.

Grek İmparatorluğu'nu yok eden Tatarlar, istila ettikleri ülkelerde kölelik düzeni ile despotik devlet kurdular; Gotlar ise Roma İmparatorluğu'na boyun eğdirdikten sonra monarşi ve özgürlüğü inşa ettiler”³⁶.

Gerçek ve saldırgan barbarlara atfedilmemiş hiçbir dehşet yoktur. Filhakika onlar “Şeytan'ın iğrenilen ırkıdır”. Matthew Paris, Moğollar hakkında şunları yazmıştır: “Bu insanlar korkunç; simaları sert, gözleri öfke dolu, elleri yağmacı, dişleri kanlı, ağızları her zaman insan eti yemeye ve insan kanı içmeye hazırdır”³⁷. Yamyamlık, gerçek barbarlara atfedilen önemli bir özellik olsa da bu yalnızca bir tanesidir. Bu onu günahkâr (unclean) olarak yaftalar ve medenî dünyanın hudutları dışına çıkarır. Barbarların suçlandığı bir dizi iğrenç suçlar vardır. Hunlar, Avarlar, Macarlar ve Moğolların tamamı benzer terimlerle tanımlanırlar; onlar hakkında bilgi veren tüm paragraflar genellikle antik yazarlardan basit bir şekilde kopyalanır ve “kuzey bozkırlarından” en son gelen halkları betimlemek için kullanılır. Bunlar kimdir ve nereden geliyorlar?

Chateaubriand konuyla ilgili olarak şunları yazmıştır: “Görünüşe bakırsa bunlar güneyden, kuzeyden ve doğudan kendilerini çağıran bir ses işitmişler. İsimleri ve ırkları nedir, ülkeleri neresidir? Bunu, onlara yegâne yolu gösteren göklerden sorun çünkü onlar, geldikleri ve gittikleri yerler kadar insan ırkı olarak da meçhuldürler. Geliyorlar! Her şey onlar için hazır; ağaçlar çadırları, bozkırlar yollarıdır. Nerede konakladıklarını biliyor musunuz? Boğazlanan koyunların kemiklerine, yıldırım çarpmışçasına kırılan çamlara, alevlere boğulan ormanlara ve kül saçan ovalara tanık olun”³⁸.

Belki de onlar İsrail'in kayıp kabileleridir; yoksa Büyük İskender'in ya da başka bir kahramanın sarp dağların ötesinde, demir kapıların ardında bıraktığı Yecüc-Mecüc kavmi midir? Mamafih güvenli bir şekilde seddin ötesinde bırakıldıklarından kim emin olabilir? Her an dünya düzenini tahrip etmek için ortaya çıkabilirler. Hiçbir vahşet abartılamaz; hiçbir sıfat, dünya düzeninin koruyucusu olan medeniyete meydan okumaya cesaret edenleri tanımlayacak kadar değersiz değildir. Medenî dünyanın sınırında yaşayan ve alçakgönüllülükle içeri girmek isteyen barbarlar, hakir hatta aşağılık olabilirler. Ama görünen o ki barbarlar lüzumlu bir musibettir; tarihin muhteşem dramasında medenî âleme ipuçları vermeleri için gereklidirler. Lakin bu oyunda rol almayı reddedenlere yazıklar olsun! Bunların dünyada yeri, tarihte şerefi olamaz!

Gerçek barbarın sahneye girişi mukadderatın işaretidir: “Bin yıl tamamlanınca şeytan, atıldığı zindandan serbest bırakılacak. Yeryüzünün dört bir bucağındaki ulusları,

³⁶ *The Spirit of the Laws*, Trans. Thomas Nugent, London 1914, s. 280 (XVII, 5).

³⁷ *Chronica maiora, Additamenta*, Edt. Luard (Rolls Series), VI, 77. Trans. Giles, III, s. 451.

³⁸ *Les Martyrs*, VII, Edt. Garnier Frères, s. 128.

Yecüc-Mecüc'ü, saptırmak ve onları savaş için bir araya toplamak üzere zindandan çıkacak. Toplananların sayısı denizin kum taneleri kadar çoktur"³⁹. Ancak barbarın eskatolojik görünümü bile utanç verici bir şekilde sona erecektir; başarısızlığa mahkûm edilmiş ve yıkıma teslim olmuştur: "Evet, Rab halkına şöyle yanıt verecek... Kuzeyden gelen çekirge ordusunu sizden uzaklaştıracağım, kurak ve ıssız bir ülkeye süreceğim... Leşleri kokacak, kokuları göklere yükselecek. Çünkü korkunç şeyler yaptılar"⁴⁰.

BİBLİYOGRAFYA

A magyar nemzet története, Edt. Szilágyi, III, Budapeşte 1896.

Bretschneider, E., *Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources, I-II*, London 1910.

Chavannes, Édouard, *Les Mémoires historiques de Se-ma Ts'ien, I-V*, Paris 1895-1905.

Chavannes, Édouard, *Dix inscriptions chinoises de l'Asie centrale d'après les estampages de M. Ch.-E. Bonin*, Académie des inscriptions et belles-lettres, I. sér., XI, II, Paris 1902.

Chavannes, Édouard, *Documents sur les Tou-kiuc (Turcs) occidentaux*, St. Petersburg 1903.

De Mattei, Rodolfo, "Sul concetto di barbaro e barbarie nel Medio Evo", *Studi... in onore di Enrico Besta*, Milan 1939, IV, s. 481-501.

Dobelhofer, Ernst, *Byzantinische Diplomaten und Östliche Barbaren*, (Byzantinische Geschichtsschreiber), Vol. IV, Graz 1955.

Ensslin, Wilhelm, *Zur Geschichtsschreibung und Weltanschauung des Ammianus Marcellinus*, (Klio, Beiheft XVI), Leipzig 1923.

Granet, Marcel, *La Civilisation Chinoise*, Paris 1929.

Haenisch, Erich, *Manghol un Niuca Tobca'an (Yüan-ch'ao pi-shi)*, Leipzig 1937.

Hamilton, James Russell, *Les Ouïghours à l'époque des Cinq dynasties*, Paris 1955.

Julien, Stanislas, "Documents historiques sur le Tou-kioüe (Turcs)", *Journal Asiatique*, II, 1864.

Jüthner, Julius, *Hellenen und Barbaren: Aus der Geschichte des Nationalbewusstseins*, (Das Erbe der Alten), Vol. VIII, Leipzig 1923.

Lechner, Kilian, *Hellenen und Barbaren im Weltbild der Byzantiner*, Münih 1954.

Lot, Ferdinand, *Les Invasions Germaniques*, Paris 1945.

Malov, S. E., *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti*, Moscow-Leningrad 1951.

Moravcsik, Gy., Jenkins, R. J. H., *De Administrando Imperio*, Budapeşte 1949.

Mostaert, Antoine-Cleaves, Francis Woodman, "Trois documents mongols des Archives Secrètes Vaticanes", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, XV, 1952, s. 419-506.

³⁹ İncil, Esinleme 20: 7-8.

⁴⁰ Tevrat, Yoel 2: 19-20.

The Mongol Mission, Edt. Christopher Dawson, London and New York 1955.

The Spirit of the Laws, Trans. Thomas Nugent, London 1914.

Thierry, Amédée, *Histoire d'Attila et de ses Successeurs*, I-II, Paris 1856.

Thomsen, V., *Inscriptions de l'Orkhon déchiffrées*, (Mémoires de la Société; Finno-ougrienne), Vol. V, Helsinki 1896.

Waley, Arthur, *The Travels of an Alchemist: The Broadway Travellers*, London 1931.